

BOSHLANG'ICH SINFLARDA FARAZ QILISHGA DOIR MASALALARNI YECHISHNING NAZARIY ASOSLARI

Roziya Davronovna Xaydarova

Termiz davlat universiteti "Boshlang'ich ta'lim" kafedrası o'qituvchisi

pozi_davron@mail.ru

ANNOTATSIYA

Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilari tomonidan masalalarni hal qilish jarayonida faraz qilishga doir masalalar, turli vaziyatlarda gipotezalar tahlili, shuningdek, maqsadli, ko'p qirrali va asosli izlanishlarni ta'minlaydigan jarayon muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: gipoteza, vaziyat, fikrlash, sub'ekt-operatsion bilimlar, kerakli ma'lumotlar.

ABSTRACT

The article discusses the structure of hypotheses in the process of solving problems by elementary school students, the analysis of hypothesis testing in selected situations, as well as a complex phenomenon that provides purposeful, multifaceted and grounded research.

Keywords: construction, hypothesis, situation, thinking, subject-operational knowledge, required data.

KIRISH

Hozirgi jamiyatning rivojlanish tendentsiyalari ijtimoiy-iqtisodiy yangiliklarning amalga oshiruvchisi sifatida shaxsga yuqori talablarni qo'yadi. Ayni paytda jahon ta'lim tizimining turli bosqichlarida ijodiy tasavvurni rivojlantirish mexanizmini o'rganish, uning mazmunini takomillashtirish, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy tasavvurini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish muammolariga katta e'tibor qaratilmoqda. Binobarin, maktab ta'limining ilk bosqichida faraz qilishga doir masalalarni yechishning nazariy asoslarini belgilash dolzarb zaruratga aylangan.

MAVZUDA ADABIYOTLARNI TAHLILI

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ta'lim jarayonida ijodiy fikrlashni o'rgatish masalalari o'zbek olimlari N.G.Alovudinova, A.Ya.Bobomurodova, T.U.Ziyadova,

R.Ibragimov, N.A.Kosimova, U.A.Masharipova, Sh.U.Nurullayeva, A.K.Nishonboyeva, O.Oxunjonova, A.Eshaboeva, A.R.Hamroeva, NAHamedova, M.Z.Hamdamaova, o'quv jarayonining turli bosqichlarida o'quvchilarning ijodiy tasavvurlarini rivojlantirish masalalari M.Abdullayeva, B.A.Abdullayeva, R.Adizov, K.S.Jumaniyozov, M.Qosimov, M.Kullaxmetova, Z.T.Ishanova, K.Rahimova, M.Saidov, N.H.Sattorova, R.G.Safarova, K.A.Farfieva, Sh.S.Sharipov, Ch.T.Shokova, Sh. .Z.H.Yusupova va boshqalar tomonidan o'rganilgan [2].

Boshlang'ich sinflarda faraz qilishga doir masalalarni yechishning uslubiy asoslari mahalliy va xorijiy olimlarning asarlaridan o'rin olgan. A.V.Brushlinskiy, J.Bruner, A.M.Matyushkin asarlarida izlanayotgan narsani oldindan bilish muhimligiga urg'u berilgan, gipotezaning muammoli tuzilishidagi o'rni va ta'siriga doir fundamental tadqiqotlar L.I.Gurova, Yu.Kozeletskiy, Yu.Kulyutkin, G.S. Suxobskaya, L.A.Regush va boshqalar tomonidan olib borilgan.

O'z navbatida, o'quv masalalarini hal qilish jarayonida maktab o'quvchilari tomonidan ilgari surilgan gipotezalar muammolari ham e'tibordan chetda qolmaydi. D.V.Vilkeev, E.I.Mashbits, T.Gergey, L.M.Fridman va boshqalar kabi mualliflar muammoli ta'limning ahamiyatini amaliy va nazariy tushunishga, muammolarni hal qilish uchun o'quv jarayonini tashkil etishga o'z hissalarini qo'shdilar [2].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Fan metodologiyasi haqidagi adabiyotlarda "gipoteza" so'zi " asossiz (yoki etarli darajada isbotlanmagan), ya'ni to'liq ishonchli bo'lmagan bilim, ya'ni haqiqati kafolatlanmagan bilim" deb ta'riflanadi [3, s.107]. Chet el adabiyotida "gipoteza" atamasiga ko'pincha "bilim" atamasi bilan bir xil talqin etiladi. Shunday qilib, V.Stiven [210] gipotezani "haqiqatni so'z bilan tasvirlashga bo'lgan har qanday urinish" deb ta'riflaydi [3, p.45]. Bu ta'rif bilan gipotezaning navlari nafaqat "oldindan ogohlantirishlar", "taxminlar", balki har qanday "tavsiflar", "faktlar", "pozitsiyalar" dir. Bundan tashqari gipoteza tadqiqot usuli, yangi bilimlarni olish usuli sifatida ham tushuniladi. Uning yordami bilan olingan natija (yangi bilimlar) gipotetik pozitsiya yoki faraziy pozitsiyalar majmui bo'lib, bunday usul o'ziga xos hisoblanadi. Faraz bu ijodiy rivojlanishning universal va zaruriy shakli hisoblanadi. Yangi g'oyalar yoki faktlarni, doimiy aloqalar yoki sabablarga bog'liqlikni qidirishda har doim faraz mavjud. U ilgari erishilgan bilimlar va yangi haqiqatlar o'rtasidagi bog'lovchi bo'g'in vazifasini bajaradi va shu bilan birga oldingi to'liqsiz va noaniq bilimlardan yangi, yanada to'liq va aniqroq mantiqiy o'tishni

tartibga soluvchi bilim vosita sanaladi. Agar biron bir vaziyat boshqa dalillarni keltirib chiqargan bo'lsa va uni to'g'ridan-to'g'ri idrok etishning iloji bo'lmasa, u holda bu holat ushbu vaziyatning mavjudligi yoki xususiyatlari haqida gipoteza shaklida bo'ladi

TAHLIL VA NATIJALAR

Boshlang'ich sinflarda standart masalalarni hal qilish jarayonida, birinchi navbatda, sub'ekt-operatsion bilimlar yangilanadi. Bunday masalani echishda faraz yechim vositalarini tanlash haqidagi faraz sifatida ilgari suriladi, zarur operatsiyalarning mohiyati va ko'lami aniqlanadi. Bunda gipoteza muammoning sharti va topilgan (reproduktiv) yechim tamoyili o'rtasidagi bog'liqlik yuzaga keladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida zarur ko'nikmalarni shakllantirish, ta'lim samaradorligini yangi bosqichga ko'tarish, o'qitishning zamonaviy usul, vositalarni amaliyotga joriy etish natijasida o'quvchining o'qishga bo'lgan ijobiy munosabatini bugungi kunda eng zarur bo'lgan turli ma'lumotlar bilan ishlash, mantiqiy va ijodiy fikrlash, o'z-o'zini boshqarish, jamoada o'zini tuta bilish, ta'limiy faoliyatni tashkil etish, ijodiy tasavvurni rivojlantirish kabi ko'nikmalarini shakllantirishda yordam beradi.

Kuzatishlarimizning shahodat berishicha boshlang'ich sinflarda o'quvchilarining zarur ma'lumotlarni sifatli tahlil qilish, qidirish bo'yicha ko'rsatmalarni tanlash qobiliyati yetarli darajada rivojlanmagan. Uchinchi sinf o'quvchilarining fikr yuritishida birinchi sinf o'quvchilariga qaraganda, zarur harakatlar loyihasini mustaqil ravishda aniqlash ko'proq uchraydi. O'z navbatida, birinchi sinf o'quvchilari uchun faqat individual operatsiyalarni ular o'rtasida to'liq ichki aloqasiz yoki tashqi harakat shaklini nusxalashsiz bajarish odatiy holdir. Muammoning ob'ektiv mazmuni uchinchi sinf o'quvchilari tomonidan ilgari surilgan gipotezalarning samaradorlik darajasiga ta'siri aniqlanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarga ilgari isbotlangan yechimlardan nusxa ko'chirish istagida namoyon bo'ladigan "taqlid" ni rad etish, o'rganilayotgan muammoning shartlarini to'liq tahlil qilishga, ob'ektlarning xususiyatlarini ko'rib chiqish tomonlarini o'zgartirishga imkon beradigan va yangi yechim strategiyasini taklif qiladigan talim usullaridan foydalanish tahsil oluvchilarning ijodiy salohiyatning rivojlanishi, voqelikni konstruktiv o'zgartirish istagiga o'rnatilgan stereotiplardan, standart kombinatsiyalardan va umumiy qabul qilingan yechimlardan o'tishni ta'minlaydi [1].

Nostandart muammoning yechimi yangi ulanishlarni ochishdan yoki yaratishdan iborat bo'lib, bu kerakli narsalarni olish imkonini beradigan ob'ektlarning xususiyatlarini o'zgartiradi. Bu turdagi masalada izlanayotgan mavhumlikni topishga imkon beradigan gipotezani ilgari ishlatilmagan bo'lajak harakatlar uchun indikativ asosda mustaqil qurishni nazarda tutadi.

Boshlang'ich maktabni tugatgandan so'ng, umuman olganda, gipotezalarning asosliliigi, samaradorligi, o'ziga xosligi va algoritmgaga asoslangan masalalarni hal qilishda ularning miqdoriy ko'rsatkichlarining oshishi kuzatiladi.

Kichik maktab o'quvchilari tomonidan algoritmik retseptlar asosida tuzilgan muammolarni hal qilishda, birinchi sinf o'quvchilaridan farqli o'laroq, tadqiqotda ishlatilgan barcha ko'rsatkichlar bahosiga ko'ra, uchinchi sinf o'quvchilari tomonidan ilgari surilgan gipotezalarning sifatli o'sishi qayd etilgan.

Ma'lumki, algoritmgaga asoslangan topshiriqlarni taqdim etayotganda, maktab o'quvchilari, asosan, yechim haqida bitta fikrni shakllantiradilar, rejalashtirilgan "qadamlarni" to'liq asoslashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Gipotezalarni tuzish jarayoniga ushbu turdagi masalaning predmetli mazmuni ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. O'quvchilarning matematikadan masalalarni hal qilishda ilgari surgan gipotezalarini, tabiiy fanlar muammosini hal qilish haqidagi taxminlardan farqli o'laroq, ular qidirayotganini topish uchun ancha oqilona va samaraliroq baholash mumkin.

Ma'lum bo'lishicha, evristik muammolarni hal qilish jarayonida kichik maktab o'quvchilari tomonidan ilgari surilgan gipotezalar yechimi uchun o'ziga xos yondashuv talab etiladi.

Gipotetik rivojlanish darajasining muammoni hal qiladigan sub'ektning yoshiga bog'liqligi aniqlanadi. Uchinchi sinf o'quvchilaridan ko'ra, birinchi sinf o'quvchilari ilgari surilgan gipotezalarni, mulohazalarni asoslab, yechim usuli haqidagi bir qancha taxminlarni, shu jumladan tipik bo'lmaganlarni diqqat bilan ishlab chiqishni xarakterli deb bilishadi. Umuman olganda, har xil darajadagi standartlashtirish masalalarini hal qilish jarayonida faraziy rivojlanish darajasi yoshga qarab oshadi. O'qishning uchinchi yiliga kelib, o'quvchilarning gipotezani ilgari surishdagi aqliy faolligi, birinchi sinf o'quvchilariga qaraganda, ko'proq asosli, xarakterli yechimni faol qidirish bilan xarakterlanadi. [5].

Tadqiqotlarimizda genderning ipotetik rivojlanish darajasiga ta'sirini o'rganishga murojaat qilib, o'g'il va qiz bolalar o'rtasida gipotezaning namoyon bo'lishida sezilarli farq yo'qligini ko'rsatdi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Masalalarni standartlashtirish darajasining gipotezaning namoyon bo'lish xususiyatlariga ta'sirini o'rganish, standart va nostandart masalalarni hal qilishda individual ko'rsatkichlar o'rtasida sezilarli korrelyatsiya mavjudligini aniqlashga imkon berdi. Kognitiv muammolarni taqqoslash, faraz qilish, o'z taklifini ishlab chiqish orqali hal qilinadi. Masalani standartlashtirish darajasining pasayishi bilan ko'rsatkichlar o'rtasida ijobiy korrelyatsiyalar sonining ko'payishi qayd etilgan. Algoritmga asoslangan muammolarni hal qilishda, birinchi sinf o'quvchilarida faqat ikkita muhim korrelyatsiya o'rnatildi: miqdor va samaradorlik, samaradorlik va asoslilik, uchinchi sinf o'quvchilarida miqdor va o'ziga xoslik o'rtasida yaqin aloqaning mavjudligi qo'shimcha ravishda qayd etildi. Muammolarni algoritmik retseptlar asosida hal qilish jarayonida samaradorlik, to'g'rilik va o'ziga xoslik, miqdor, o'z navbatida, o'ziga xoslik (har ikki yoshdagi bolalar) va asoslilik (uchinchi sinf o'quvchilari) bilan ijobiy bog'liqdir. Evristik mazmundagi materialga asoslanib, o'qitishda yaqin munosabatlar aniqlandi, barcha ko'rsatkichlar o'rtasida uchinchi sinflarda qo'llaniladigan ko'rsatkichlarning hech biri bilan asosliligining ijobiy aloqasi yo'q.

Xulosa, maktab ta'limining ilk bosqichida faraz qilishga doir masalalarni yechishga o'rgatish o'quvchilarning o'z -o'zini rivojlantirish shaxsiyatning yoshga bog'liqligi va ba'zi didaktik yondashuvlarning o'qitishga ijobiy ta'sirga bog'liq.

REFERENCES

1. Umurov Z.L. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ta'lim muammolari uchun didaktik muhitni yaxshilash. 13.00.02 - nazariyotchilar va metodlarni tayyorlash va o'qitish. Pedagogika fanlari falsafasi bo'yicha doktorlik (PhD) dissertatsiyasining avtoreferati, Samarqand - 2019.
2. Usmonova U.A. O'rta o'qituvchi sinf ingliz tili 13.00.02-nazariya va metodikani o'qitish va o'qitish. Pedagogika fanlari falsafasi bo'yicha doktorlik (PhD) dissertatsiyasining avtoreferati, Namangan, 2019.
3. Sergeev I.C. Pedagogik faoliyat asoslari: foydali taklif. - Sankt -Peterburg: Piter. "Darslik" turkumi, 2004-316 b.
4. Tolipov N. M. Usmonboeva Pedagogik texnologiklarning krupnonapravitel-T .: 2006.- 163 b.
5. M.Jumaev. Matematika matematika (navisledovanie) nazariy va uslubiy nazariyasi. O'rta asr fanlari. 2018.